

УДК 336.1:352

Вплив бюджетної політики на соціально-економічний розвиток регіону

Ливдар М.В.

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри фінансів
Національний університет «Львівська політехніка»

У статті розглянуто деякі підходи до використання бюджетного механізму як інструменту підтримки соціально-економічного розвитку регіону. Виокремлено класифікаційні ознаки регіональної бюджетної політики. Виділено основні важелі та інструменти місцевого бюджету, за допомогою яких може здійснюватися вплив на соціально-економічний розвиток регіону.

Ключові слова: бюджет, бюджетний механізм, бюджетна політика, місцевий бюджет, регіональна бюджетна політика, соціально-економічний розвиток регіону.

Ливдар М.В. ВЛИЯНИЕ БЮДЖЕТНОЙ ПОЛИТИКИ НА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ РЕГИОНА

В статье рассмотрены некоторые подходы к использованию бюджетного механизма как инструмента поддержки социально-экономического развития региона. Выделены классификационные признаки региональной бюджетной политики. Выделены основные рычаги и инструменты местного бюджета, с помощью которых может осуществляться воздействие на социально-экономическое развитие региона.

Ключевые слова: бюджет, бюджетный механизм, бюджетная политика, местный бюджет, региональная бюджетная политика, социально-экономическое развитие региона.

Lyvdar M.V. THE IMPACT OF FISCAL POLICY ON SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REGION

The individual approaches to the use of the budget mechanism as a tool to support socio-economic development of the region. The selected classification features of regional budget policy. The basic levers and tools of the local budget, which may be impact on socio-economic development of the region.

Keywords: budget, fiscal mechanism, fiscal policy, local budget, regional budget policy, socio-economic development of the region.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В економічній системі будь-якої сучасної держави бюджет і бюджетний механізм займають особливе місце. Через бюджети (державний та місцеві) здійснюється акумуляція фінансових ресурсів для подальшого фінансування державних витрат, а також регулювання найважливіших макроекономічних пропорцій, у тому числі в частині вирівнювання темпів і структури соціально-економічного розвитку регіонів. Бюджет як економічна категорія знаходить свій прояв через функціонування системи бюджетних відносин – особливих економічних відносин у сфері формування, розподілу та витрачання колективних (спільних) фінансових ресурсів держави або громади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження бюджетної політики зробили зарубіжні та вітчизняні вчені, а саме: Дж. Кейнс, У. Петті, Д. Рікардо, А.Сміт, О. Василик, Є. Галушка, Т. Єфименко, І. Запатріна, О. Кириленко, В. Кравченко, В. Опа-

рін, Г. П'ятаченко, О. Сунцова, І. Чугунова, С. Юрій, В. Федосов та ін. Незважаючи на велику кількість наукових праць, приділених бюджетному механізму, недостатньо досліджено функціонування бюджетного механізму місцевих фінансів для забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку регіону. А в умовах децентралізації місцевих бюджетів бюджетний механізм, виступаючи особливою технологією системи державного управління, має спрямовуватися на формування і реалізацію раціональної бюджетної політики, а також враховувати наявні можливості використання певних заходів бюджетного регулювання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В умовах сьогодення основні параметри розвитку економічних систем різного рівня (міжнародних, національних, регіональних, локальних) залежать не лише від соціально-економічного стану відповідного утворення, а й від багатьох інших чинників (гуманітарних, ментальних, історичних, культурних та ін.). У таких умовах бюджетний

механізм соціально-економічного розвитку регіону як особлива управлінська технологія реалізації регіональної бюджетної політики набуває особливого змісту, адже він є одним із управлінських механізмів, що забезпечує практичне формування і проведення єдиної державної політики (зокрема, у сфері публічних фінансів). Таким чином, процедури бюджетного механізму соціально-економічного розвитку регіонів повинні не тільки підтримувати єдність підходів у координації дій учасників бюджетних відносин на всіх його стадіях бюджетного процесу, але й створити реальні умови для підтримки належних параметрів соціально-економічного розвитку на рівні конкретної адміністративно-територіальної одиниці. Вказані процедури, звісно, мають враховувати виклики економічного розвитку, наявний економічний потенціал, особливості стану ринків тощо.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – навести результати проведених автором досліджень щодо впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток регіонів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Потенційні можливості впливу місцевих бюджетів на процеси соціально-економічного розвитку відповідного регіону полягають в їх економічній природі. Економічний зміст місцевого бюджету впливає з поняття фінансів як економічної категорії і визначається насамперед функціями місцевої громади як особливої форми організації суспільного господарства в межах території.

Т.Г. Бондарук зазначає, що бюджетний механізм місцевих фінансів можна розглядати з двох позицій: як конкретну бюджетну технологію і як організаційно-фінансову категорію. «З одного боку, – вказує дослідниця, – бюджетний механізм регулювання місцевих фінансів є конкретною бюджетною технікою приведення в дію, функціонування і управління бюджетною системою країни (збору податків та інших доходів, фінансування витрат тощо). З іншого боку (економічного погляду), зміст бюджетного механізму регулювання місцевих фінансів становлять сукупність організаційно-фінансових відносин, закріплених нормами бюджетно-податкового права, які складаються в процесі управління бюджетною системою, планування (прогнозування), організації, регулювання та контролю дохідної і витратної частин місцевих бюджетів. Організаційно-технічні й економічні засади в бюджетному механізмі органічно поєднуються» [1, с. 193]. Вказане

розуміння бюджетного механізму місцевої громади (місцевих фінансів) дає змогу глибше опанувати його специфіку, виділити особливості реалізації бюджетної політики на місцевому рівні. Таким чином, бюджетний механізм місцевих фінансів є основним способом реалізації бюджетної політики на рівні території, яку виробляють та реалізують уповноважені місцеві органи (органи місцевого самоврядування та відповідні виконавчі підрозділи).

Бюджетний механізм місцевих фінансів та бюджетний механізм соціально-економічного розвитку регіону співвідносяться як часткове і ціле. Якщо в першому випадку увага акцентується на виконанні певних адміністративних дій, що носять розпорядчо-технічний характер, то у другому випадку – на здатність бюджетного механізму значимо впливати на розвиток соціальної та економічної сфер регіону (зокрема, через застосування особливих процедур вироблення, ухвалення та реалізації бюджетних рішень).

Отже, бюджетний механізм соціально-економічного розвитку регіону можна визначити як систему методів та інструментів, що через певні управлінські рішення реалізуються в процесі формування та використання централізованих грошових ресурсів місцевої громади відповідного регіону задля виконання завдань регіональної соціально-економічної політики [2].

Ключовим призначенням (метою функціонування) бюджетного механізму соціально-економічного розвитку регіону є забезпечення стійкого розвитку соціальної та/або економічної сфер відповідного регіону (територіальної громади).

Основним елементом бюджетного механізму соціально-економічного розвитку регіону є сукупність місцевих бюджетів (для області) або місцевий бюджет (для місцевої громади). Місцевий бюджет, будучи максимально наближеним до відповідної громади (населення, що проживає на певній території), може і повинен якомога повніше враховувати реальні потреби цієї громади у виробництві і споживанні певних неринкових (суспільних) благ. Відтак, місцевий бюджет може надати соціально-економічному розвитку відповідного регіону (адміністративно-територіальної одиниці) необхідного динамізму, враховуючи фактичний стан промислового потенціалу, структури виробництва, наявні екологічні, технологічні та інфраструктурні обмеження, необхідність підтримки окремих секторів або верств населення.

Місцеві (регіональні) бюджети формуються та реалізуються в рамках задекларованої бюджетної політики. Відповідно, бюджетна політика реалізується через бюджетний механізм. На нашу думку, доцільно розглянути поняття бюджетної політики, яка є реальним відображенням стратегії і тактики державних органів влади та місцевого самоврядування у бюджетній сфері. В «Економічній енциклопедії» наводиться таке визначення: «Бюджетна політика – інструмент регулювання економіки для підтримання певного рівня ВВП, зайнятості та соціального забезпечення» [3, с. 123], хоча це визначення є досить дискусійним, оскільки, на нашу думку, регулювання як сукупність певних важелів впливу є способом реалізації політики, а не політика є інструментом регулювання. О.Д. Василик тлумачить бюджетну політику як сукупність заходів держави з організації та використання фінансів задля забезпечення економічного і соціального розвитку [4], хоча вказане визначення, на наше переконання, розкриває сутність фінансової політики і не вказує на особливості політики саме у сфері реалізації бюджету як економічної категорії.

На параметри бюджетного механізму соціально-економічного розвитку регіону значний вплив чинять загальні параметри бюджетної політики держави, включаючи модель фінансового вирівнювання, що на практиці проявляється через інститут міжбюджетних відносин.

Сучасні політико-економічні виклики не дають відповіді на одне з дискусійних питань теорії бюджетної політики – хто є реальним суб'єктом вказаної політики на місцевому рівні? місцева політична еліта? представники крупного бізнесу? населення? органи місцевої влади? бюрократія? депутати місцевих рад?

Відповідаючи на поставлені питання, можемо стверджувати, що всі перераховані групи можуть впливати на формування бюджетних показників, однак із точки зору бюджетного механізму реальними суб'єктами бюджетної політики є насамперед місцеві фінансові органи.

Регіональна бюджетна політика є одним із ключових напрямів загальної соціально-економічної політики регіону. Регіональну бюджетну політику можна визначати як систему стратегічних цілей та тактичних завдань щодо формування та використання централізованих фінансових ресурсів відповідного місцевого бюджету, що реалізуються в процесі функціонування бюджетного механізму місцевих фінансів виходячи з пріоритетів соціально-економічного розвитку регіону [2, с. 19].

Вважаємо, що зміст місцевої бюджетної політики найповніше розкривається за умови поділу її на різнопланові типи, види та форми реалізації на підставі відповідних критеріїв. З урахуванням такого підходу можемо навести такі класифікаційні ознаки регіональної бюджетної політики:

1. Залежно від масштабності цілей та завдань з урахуванням строковості їх реалізації розрізняють стратегічну (довгострокову) й тактичну (поточну) складові бюджетної політики. Бюджетна стратегія на місцевому рівні має бути «продовженням» загальнонаціональної стратегії соціально-економічного розвитку, базуватися на принципах загальної бюджетної моделі держави.

2. За функціональною ознакою місцеву бюджетну політику можна розділити на такі складові: у сфері доходів місцевого бюджету; у сфері видатків місцевого бюджету; у сфері місцевих запозичень; у сфері бюджетно-податкового регулювання; у сфері міжбюджетних відносин.

3. Залежно від стратегічної спрямованості бюджетного регулювання можна виділити стимулюючу та стримуючу бюджетну політику. Вибір параметрів бюджетної політики за вказаним критерієм залежить від стадії циклічного розвитку економіки, а також конкретних особливостей соціально-економічної динаміки держави та конкретного регіону.

4. За територіальною ознакою місцеву бюджетну політику можна класифікувати так: бюджетна політика макрорегіону (область); субрегіональна бюджетна політика (район, район у місті); бюджетна політика місцевої громади (місто, селище, село).

Т.Г. Бондарук [1, с. 273] виділяє такі напрями бюджетної політики як складової соціально-економічної політики на місцевому рівні:

- ухвалення та реалізація стабілізаційної програми, яка передбачає конкретні заходи, спрямовані на функціонування економіки і соціальної трансформації територіального утворення;

- всебічне збільшення фінансових ресурсів, податкових доходів, економія державних витрат;

- проведення інвентаризації видаткової частини місцевих бюджетів, бюджетної мережі, визначення оптимальної чисельності працівників бюджетної сфери;

- посилення фінансово-бюджетної дисципліни та відповідальності керівників усіх рівнів за неухильне дотримання вимог фінансово-бюджетного законодавства і цільове витра-

чання бюджетних та позабюджетних коштів на основі дієвого режиму економії.

Можна виділити основні важелі регіональної бюджетної політики, за допомогою яких може здійснюватися вплив на соціально-економічний розвиток регіону, – це місцеві податки та система міжбюджетних трансфертів.

Органи місцевого самоврядування, виходячи із конкретних завдань регіональної економічної політики та реалій соціально-економічної динаміки регіону, можуть самостійно встановлювати ставки місцевих податків та зборів, запроваджувати або скасовувати місцеві податки, що визначені законом (податкове маніпулювання). Таким чином, здійснюється активізація або пригнічення певних економічних процесів, у тому числі здійснюється корекція пропорцій економічного розвитку території залежно від цілей економічної політики.

У сучасних умовах сьогодення актуальним завданням науки і практики є оцінювання результативності та ефективності бюджетної політики та застосування бюджетних важелів регулювання соціально-економічного розвитку. Вказане актуально в контексті нашого дослідження, оскільки рівень ефективності застосування важелів бюджетного регулювання завжди обумовлюватиме і відповідний рівень ефективності бюджетної політики взагалі. Якщо важелі застосовуються ефективно – вказане створюватиме умови для високої ефективності бюджетної політики. І, навпаки, недостатня ефективність важелів бюджетного регулювання завжди означатиме низьку ефективність бюджетної політики.

Висновки з цього дослідження. Бюджетний механізм соціально-економічного розвитку регіонів буде ефективним лише в тому

випадку, якщо згадані його складові, які є вельми залежними один від одного, функціонуватимуть на основі високої ефективності, зацікавленості органів адміністрування у досягненні кінцевих результатах, на основі науково обґрунтованої методології. Це актуалізує вирішення проблеми справедливого та обґрунтованого міжбюджетного регулювання, яке має здійснюватися на основі чітких науково обґрунтованих методик та підходів, виключаючи саму можливість застосування так званого «ручного управління» або ухвалення волюнтаристських рішень.

На місцевому рівні бюджетний механізм, виступаючи особливою технологією системи державного управління, має спрямовуватися на формування і реалізацію раціональної бюджетної політики, а також враховувати наявні можливості використання певних заходів бюджетного регулювання.

В умовах демократизації державного управління, коли спостерігатиметься об'єктивна тенденція збільшення економічних повноважень регіональних органів влади (регіональних еліт), у тому числі у сфері планування бюджету, місцеві бюджети набуватимуть дедалі більшого значення в процесі підтримки стійкості та оптимізації структури соціально-економічного розвитку відповідних територій. Вирішення вказаного завдання потребуватиме відповідного теоретичного, методологічного та нормативно-інструктивного забезпечення. Посилення позитивного впливу місцевого бюджету на динаміку соціально-економічного розвитку відповідного регіону (адміністративно-територіальної одиниці) вирішуватимуться через повноцінну реалізацію функцій бюджетного регулювання місцевих фінансів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондарук Т.Г. Місцеве самоврядування та його фінансове забезпечення в Україні : [монографія] / Т.Г. Бондарук. – К. : НАН України, Ін-т екон. та прогноз., 2009. – 608 с.
2. Алексєєв І.В. Бюджетний механізм і соціально-економічний розвиток регіонів : [монографія] / І.В. Алексєєв, Г.С. Лопушняк, М.В. Ливдар. – Л. : Ліга-Прес, 2014. – 248 с.
3. Економічна енциклопедія : у 3-х т. Т 1. / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) [та ін.]. – К. : Академія, 2000. – 864 с.
4. Василик О.Д. Теорія фінансів : [монографія] / О.Д.Василик. – К. : НІОС, 2000. – 416 с.